

Безопасността и здравето са грижа на всеки. Добре е за теб. Добре е за бизнеса.

Резюме

Второ Европейско проучване на предприятията относно новите и възникващите рискове — ESENER-2

Проведеното от EU-OSHA общоевропейско проучване на предприятията цели по-ефективна борба с проблемите със здравето и безопасността и подобряване на здравето и доброто състояние на работниците и служителите. Проучването ще осигури съпоставима информация по държави, подходяща за проектирането и прилагането на нови политики в тази област.

Съдържание

Контекст.....	1
Основни констатации.....	2
Управление на БЗР.....	4
Психосоциалните рискове и тяхното управление.....	10
Стимули и пречки	12
Участие на работниците и служителите	14
Методология на проучването	16
Допълнителна информация	17

Контекст

Второто Европейско проучване на предприятията относно новите и възникващите рискове (ESENER-2) на Европейската агенция за безопасност и здраве при работа (EU-OSHA) запита „най-добре запознатите“ с проблемите на здравето и безопасността в предприятията как се управляват рисковете за безопасността и здравето на тяхното работно място, като фокусът е поставен конкретно върху психосоциалните рискове, т.е. стреса при работа, насилието и тормоза. През лятото/есента на 2014 г. бяха интервюирани общо 49 320

предприятия — във всички сектори на дейност¹ и с не по-малко от пет души персонал — в обхванатите 36 държави: ЕС-28, както и Албания, Исландия, Черна гора, бившата югославска република Македония, Сърбия, Турция, Норвегия и Швейцария.

Рамковата директива на ЕС за безопасността и здравето при работа (Директива 89/391/ЕИО) и нейните конкретни разпоредби предоставят рамката, в която на работниците в Европа да се осигурят високи нива на безопасност и здраве при работа. Изпълнението на тези разпоредби е различно в отделните държави и на практика зависи от сектора на дейност, категорията на работниците и размера на предприятията. Това бе потвърдено от проучването ESENER-1, което предостави сравнение на практиките между държавите и допринесе за по-добро разбиране на това как характеристиките и по-широката околна среда на предприятието въздействат върху неговото управление на здравето и безопасността.

С намерение да доразвие постигнатото и разработено с подкрепата на правителствата и социалните партньори на европейско равнище ESENER-2 си поставя за цел да окаже помощ на работните места в цяла Европа чрез по-добро разбиране на техните потребности от подкрепа и експертни познания и идентифициране на факторите, които насърчават или пречат на необходимите мерки. В ESENER са изследвани подробно четири области на безопасността и здравето при работа (БЗР):

¹ С изключение на частните домакинства (NACE T) и екстериториалните организации (NACE U).

1. Общият подход в предприятието към управлението на БЗР.
2. Какви мерки се вземат в „нововъзникващата“ област на психосоциалните рискове.
3. Основните стимули и пречки при управлението на БЗР.
4. Как се осъществява на практика участието на работниците в управлението на БЗР.

В настоящото резюме на доклада е представен преглед на основните констатации на ESENER-2 за всяка от тези четири области. По-подробни резултати и анализи ще бъдат представени в обзорния доклад, който ще бъде публикуван по-късно през 2015 г.

Основни констатации

Европейските работни места са в процес на постоянно развитие под въздействието на промените в икономическите и социалните условия. Някои от тези промени стават видими в ESENER-2, според което персоналът на възраст над 55 години представлява повече от една четвърт от работната сила на 21 % от предприятията в ЕС-28, като най-високите дялове са в Швеция (36 %), Латвия (32 %) и Естония (30 %). Същевременно 13 % от предприятията в ЕС-28 отчитат, че имат персонал, който работи редовно от дома си, като в Нидерландия (26 %) и Дания (24 %) процентите са най-високи. Заслужава да се отбележи също така, че в 6 % от предприятията на ЕС-28 има работещи, които трудно разбират говоримия език на работното място. Тези цифри са най-високи в Люксембург и Малта (16 %) и в Швеция (15 %). Тези работни условия изправят пред нови предизвикателства, които изискват действия, осигуряващи високи нива на здраве и безопасност при работа.

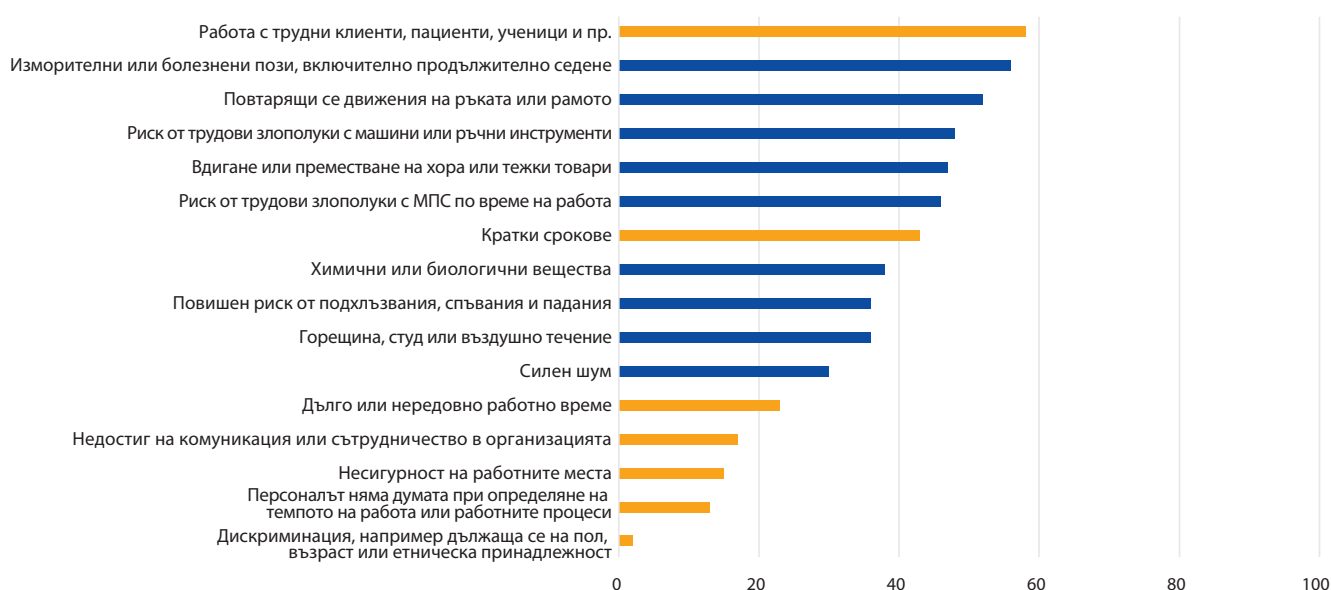
- Констатациите от ESENER-2 отразяват продължаващия ръст на сектора на услугите. Най-често идентифицираните рискови фактори са: работа с трудни клиенти, ученици, пациенти (58 % от предприятията в ЕС-28), следван от изморителни или болезнени пози (56 %) и повтарящи се движения на ръката или рамото (52 %).
- Психосоциалните рискове се възприемат като по-голямо предизвикателство от другите; почти едно от всеки пет предприятия, които отчитат, че им се налага да работят с трудни клиенти или в кратки срокове, посочват също така, че имат недостиг на информация или адекватни инструменти за ефективно справяне с риска.
- Според ESENER-2 76 % от предприятията в ЕС-28 извършват редовно оценки на риска. Според очакванията, налице е положителна връзка с размера на предприятията, докато по държави стойностите варират от 94 % от предприятията в Италия и Словения до 37 % в Люксембург.

- Според по-голямата част от проучените предприятия в ЕС-28, които извършват редовно оценки на риска, тези оценки са полезен начин за управление на здравето и безопасността (90 %) — констатация, която се запазва за различните сектори на дейност и различните размери на предприятията.
- Има значителни различия, когато става въпрос за дела на предприятията, в които оценките на риска се извършват главно от собствения им персонал. Поддръждането по държави се променя значително, като се оглавява от Дания (76 % от предприятията), Обединеното кралство (68 %) и Швеция (66 %). Най-ниски са процентите в Словения (7 %), Хърватия (9 %) и Испания (11 %).
- Що се отнася до предприятията, които не извършват редовно оценки на риска, основните причини, посочени от тях за това, са, че рискът и опасностите са вече известни (83 % от предприятията) и че няма големи проблеми (80 %).
- Голямата част от предприятията в ЕС-28 (90 %) отчитат, че имат документ, в който са обяснени отговорностите и процедурите в областта на здравето и безопасността, по-специално в по-големите предприятия. Няма значителни разлики по сектори на дейност, докато по държави най-високи са дяловете в Обединеното кралство, Словения, Румъния, Полша и Италия (98 % във всяка от тях), в сравнение с Черна гора (50 %), Албания (57 %) и Исландия (58 %).
- Въпросите на здравето и безопасността се обсъждат редовно от висшето ръководство в 61 % от предприятията в ЕС-28, като процентът нараства с размера на предприятията. По държави за това се съобщава по-често в Чешката република (81 %), Обединеното кралство (79 %) и Румъния (75 %), докато по-ниските проценти са в Черна гора (25 %), Естония (32 %) и Словения (35 %).
- Почти три четвърти от проучените предприятия в ЕС-28 (73 %) отчитат, че осигуряват за своите ръководители на екипи и управленския си персонал обучение по управление на БЗР в техните екипи, като процентите нарастват с размера на предприятията и за тях се съобщава най-често в предприятията в строителството, управлението на отпадъците, водоснабдяването и енергоснабдяването (82 %) и в селското стопанство, горското дело и рибарството (81 %). По държави обучение се предоставя най-често в Чешката република (94 %), Италия (90 %), Словения и Словакия (84 %), в сравнение с Исландия (38 %), Люксембург (43 %) и Франция (46 %).
- Ако преминем към причините, които мотивират предприятията да управляват БЗР, съобразяването с изискванията на закона се посочва като основна причина от 85 % от предприятията в ЕС-28. Налице е положителна връзка с размера на предприятията, докато по държави

стойностите варират от 68 % от предприятията в Дания до 94 % в Португалия. В някои държави, по-специално в присъединилите се към Европейския съюз през 2004 г. и в някои от страните кандидатки, стимулт, най-често сочен като основна причина за решаване на въпросите за здравето и безопасността, е запазване на репутацията на организацията.

- Вторият по важност стимул за действия по въпросите на БЗР е да се отговори на очакванията на работниците и служителите или техните представители. ESENER-2 показва, че повече от четири от всеки пет предприятия, които извършват редовно оценки на риска в ЕС-28 (81 %), отчитат, че са включвали своя персонал в разработването и изпълнението на мерки, произтичащи от оценката на риска.
- ESENER-2 показва, че нежеланието да се говори открито по тези въпроси изглежда е основната трудност пред справянето с психосоциалните рискове (30 % от предприятията в ЕС-28). За тази, както и за всички останали трудности, се съобщава по-често с нарастване на размера на предприятията.
- Малко повече от половината от проучените предприятия в ЕС-28 (53 %) отчитат, че разполагат с достатъчна информация за това как да включват психосоциалните рискове в оценката на риска. Според очакванията, този дял варира повече по размери на предприятието, отколкото по сектори, и по-специално по държави, като най-високите проценти се отчитат в Словения (75 %) и Италия (74 %), в сравнение с Малта (35 %) и Словакия (40 %).
- При услугите за здраве и безопасност се оказва, че най-често се използват тези на лекари със специалност по професионални заболявания (68 %), специалисти по здраве и безопасност (63 %) и специалисти по предотвратяване на трудови злополуки (52 %). По отношение на психосоциалните рискове за използване на психолог съобщават само 16 % от предприятията в ЕС-28.
- Що се отнася до формата на представителство на работниците и служителите, най-често става въпрос за представител по въпросите на здравето и безопасността: в 58 % от предприятията в ЕС-28, като процентите са най-високи при предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа (67 %), производството (64 %) и публичната администрация (59 %). Според очакванията, тези констатации се влияят до голяма степен от размера на предприятията.
- Ако се разгледат предприятията, които отчитат, че са използвали мерки за предотвратяване на психосоциалните рискове през трите години, предшествали проучването, според 63 % от предприятията в ЕС-28 работещите са имали роля при разработването и организирането на такива мерки. Тези констатации варират по държави — от 77 % от предприятията в Дания и Австрия до 43 % в Словакия. Поради естеството на психосоциалните рискове може да се очаква, че мерките в тази област ще доведат до пряко участие на работниците и подчертано висока степен на сътрудничество на всички субекти на работното място.

Фигура 1. Рискови фактори в предприятията (% от предприятията, ЕС-28).



Основа: всички предприятия в ЕС-28.

Бележка: факторите на психосоциалните рискове са оцветени в оранжево.

Таблица 1. Двата най-често отчитани рискови фактора в предприятието, по сектори на дейност (% от предприятията, ЕС-28).

Сектор на дейност	Най-често отчитани рискови фактори (% от предприятията в сектора в ЕС-28)	
	Първи	Втори
A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов.	Риск от трудови злополуки с машини или ръчни инструменти (78 %)	Риск от трудови злополуки с МПС по време на работа (73 %)
B, D, E, F: Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване	Риск от трудови злополуки с машини или ръчни инструменти (82 %)	Вдигане или преместване на хора или тежки товари (71 %)
C: Производство	Риск от трудови злополуки с машини или ръчни инструменти (77 %)	Повтарящи се движения на ръката или рамото (58 %)
G, H, I, R: Дейности в търговията, транспорта, храненето/ настаняването и отдиha и развлеченията.	Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (62 %)	Повтарящи се движения на ръката или рамото (49 %)
J, K, L, M, N, S: Дейности в ИТ, финансите, недвижимото имущество и други технически, научни и лични услуги.	Изморителни или болезнени пози, включително продължително седене (64 %)	Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (56 %)
O: Публична администрация	Изморителни или болезнени пози, включително продължително седене (76 %)	Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (68 %)
P, Q: Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа.	Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (75 %)	Изморителни или болезнени пози, включително продължително седене (61 %)

Основа: всички предприятия в ЕС-28.

Управление на БЗР

Безопасността и здравето при работа (БЗР) е междудисциплинарна област, занимаваща се със защита на безопасността, здравето и благосъстоянието на работещите. Все по-сложните работни процеси и промените в условията на труд, заедно с породените от това нови или изменени видове опасности, изискват нов и систематичен подход към безопасността и здравето при работа. Нужни са решения, които да дават възможност на работещите да спазват принципите за безопасност и здраве на всички оперативни равнища и за всички видове дейност и да ги превръщат в адекватни мерки на рутинна основа.

Рискове за здравето и безопасността

- В контекста на социалните промени констатациите от ESENER-2 отразяват продължаващия ръст на сектора на услугите. Най-често идентифицираните рискови фактори (фигура 1) са: работа с трудни клиенти, ученици, пациенти (58 % от предприятията в ЕС-28), следвани от изморителни или болезнени пози (56 %) и повтарящи се движения на ръката или рамото (52 %).
- Констатациите по сектори на дейност показват някои интересни различия, съгласно очакванията. В таблица

1 са обобщени най-често сочените рискови фактори от предприятията в сектора — най-рядко соченият рисков фактор във всички сектори е дискриминацията.

- Рискът от трудови злополуки с машини или ръчни инструменти е най-често отчитаният рисков фактор в строителството, управлението на отпадъците, водоснабдяването и енергоснабдяването (82 % от предприятията в сектора в ЕС-28), селското стопанство, горското дело и рибарството (78 %) и производството (77 %).
- Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. е най-често срещаният рисков фактор в дейностите в образованието, хуманната медицина и социалната работа (75 %), както и в търговията, транспорта, храненето/ настаняването и отдиha и развлеченията (62 %). Както и в случая с останалите фактори от сферата на психосоциалните рискове, те се отчитат най-често в предприятията в секторите на публичната администрация и услугите.
- Уморителните или водещите до болки пози, включително продължителното седене, са най-разпространените рискови фактори при дейностите в публичната администрация (76 %) и ИТ, финансите, недвижимото имущество и други технически, научни и лични

Таблица 2. Рисков фактор и сектор на дейност, в който е най-често отчитан (% от предприятията, ЕС-28).

Рисков фактор (% от предприятията в ЕС-28 във всички сектори)	Най-често отчитан сектор (% от предприятията в ЕС-28 в сектора)
Работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (58 %)	P, Q: Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа. (75 %)
Изморителни или болезнени пози, включително продължително седене (56 %)	O: Публична администрация (76 %)
Повтарящи се движения на ръката или рамото (52 %)	A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов (63 %)
Риск от трудови злополуки с машини или ръчни инструменти (48 %)	B, D, E, F: Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване (82 %)
Вдигане или преместване на хора или тежки товари (47 %)	B, D, E, F: Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване (71 %)
Риск от трудови злополуки с МПС по време на работа (46 %)	A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов (73 %)
Кратки срокове (43 %)	P, Q: Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа (50 %)
Химични или биологични вещества (38 %)	A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов (63 %)
Повишен риск от подхлъзвания, спъвания и падания (36 %)	B, D, E, F: Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване (63 %)
Горещина, студ или въздушно течение (36 %)	A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов (65 %)
Силен шум (30 %)	B, D, E, F: Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване (61 %)
Дълго или нередовно работно време (23 %)	A: Селско стопанство, горско стопанство и риболов (35 %)
Липса на комуникация или сътрудничество в организацията (17 %)	O: Публична администрация (26 %)
Несигурност на работните места (15 %)	O: Публична администрация P, Q: Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа. (19 %)
Персоналът няма думата при определяне на темпото им на работа или работните процеси (13 %)	O: Публична администрация (18 %)
Дискриминация, например дължаща се на пол, възраст или етническа принадлежност (2 %)	P, Q: Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа (4 %)

Основа: всички предприятия в ЕС-28.

услуги (64 %). Интересно е, че както и в случая с повтарящи се движения на ръката или рамото, те се отчитат често в предприятията във всички сектори, което потвърждава, че физическите рискови фактори за мускулно-скелетни увреждания (МСС) са общи при всички дейности.

- Ако разгледаме по рискови фактори сектора на дейност, който е пръв в класацията по процентен дял на предприятията, отчели неговото присъствие, секторът на селското стопанство, горското дело и рибарството отчита най-високи проценти за пет от разглежданите рискови фактори: горещина, студ или въздушно течение (65 % от предприятията в сектора в ЕС-28), химични или биологични вещества (63 %), повтарящи се движения на ръката или рамото (63 %), дълго или нередовно работно време (35 %) и посоченият по-горе риск от трудови злоупотреби с МПС по време на работа (73 %). Тези резултати подчертават физически натоварващите условия на труд в този сектор — вж. Таблица 2.
- Строителството, управлението на отпадъците, водоснабдяването и енергоснабдяването са начело на класацията за риск от трудови злоупотреби с машини или ръчни инструменти (82 %), вдигане или преместване на хора или тежки товари (71 %), повишен риск от подхлъзвания, спъвания и падания (63 %) и силен шум (61 %). Дейностите в публичната администрация и образованието, хуманната медицина и социалната работа водят при останалите седем рискови фактори.

Оценка на риска

Важен въпрос на БЗР, проучен от ESENER-2, е това дали работните места се проверяват редовно за безопасност и здраве като част от оценката на риска, което е в основата на европейския подход към БЗР, както се определя в Рамковата директива на ЕС за безопасността и здравето при работа (Директива 89/391 ЕИО)

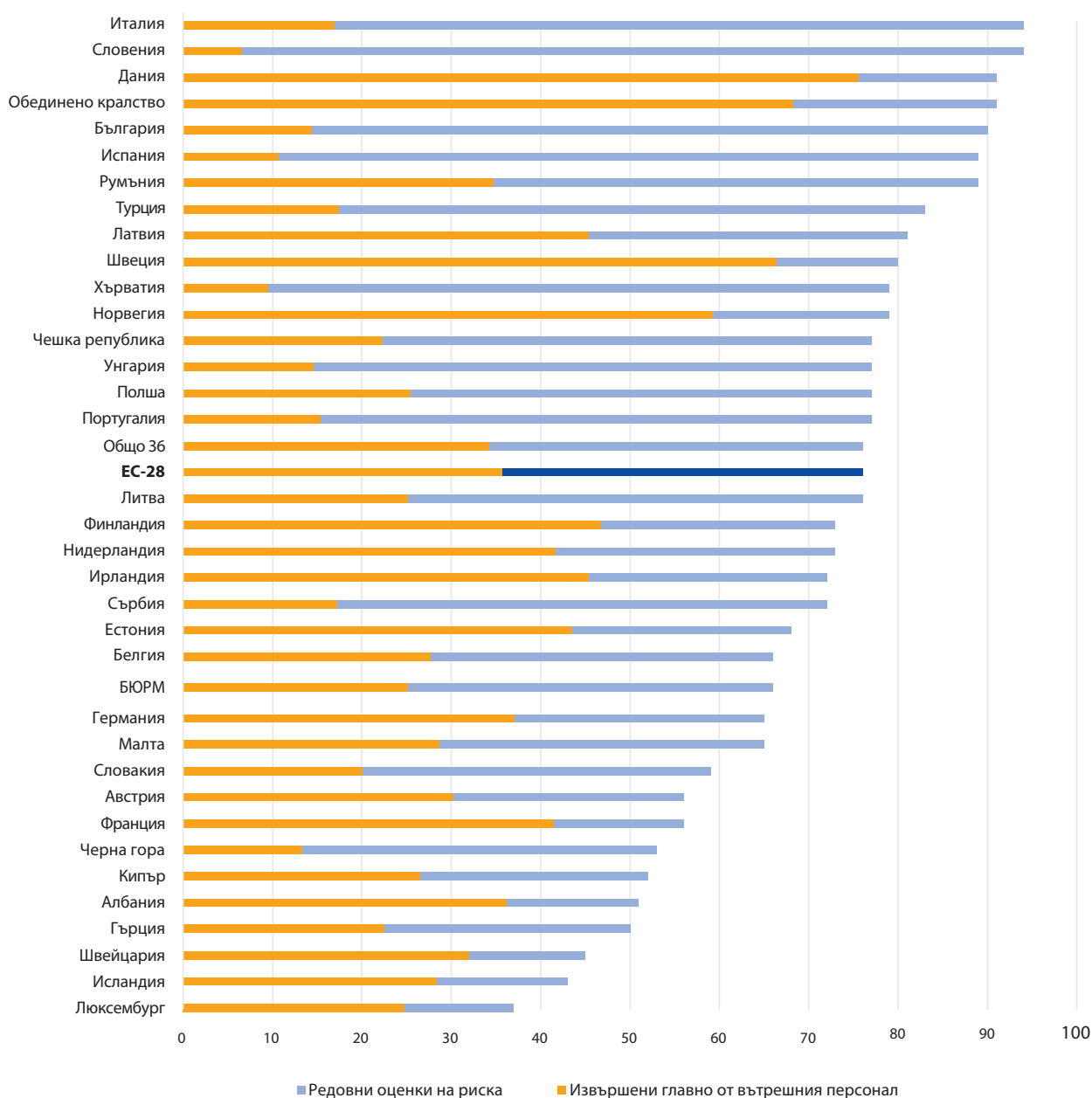
- В ESENER-2 се посочва, че 76 % от предприятията в ЕС-28 извършват редовно оценки на риска², като повечето от тях ги документират (92 %). Съгласно очакванията, извършването на оценки на риска се влияе положително от размера на предприятията, като варира от 69 % при микропредприятията с 5 до 9 работници до 96 % при тези, в които работят над 250 души.
- По държави стойностите варират от 94 % от предприятията в Италия и Словения до 37 % в Люксембург. По сектори

най-високите проценти отговарят на най-опасните, като производство (85 %), селско стопанство, горско дело и рибарство (84 %) и строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване (83 %).

- Интересно е, че както е показано на Фигура 2, има значителни различия, когато става въпрос за дела на предприятията, в които оценките на риска се извършват главно от собствения им персонал. Подреждането по държави се променя значително, като се оглавява от Дания (76 % от предприятията), Обединеното кралство (68 %) и Швеция (66 %). Най-ниски са процентите в Словения (7 %), Хърватия (9 %) и Испания (11 %).
- Както изглежда, има връзка с размера на предприятията, тъй като процентният дял на предприятията, в които оценките на риска се извършват главно от собствения им персонал, нараства с размера. Това не говори нищо за качеството на тези оценки на риска — в някои страни може да има изискване на закона за възлагане на услугите за такива задачи в областта на БЗР на външен изпълнител — но по принцип и като се изхожда от предпоставката, че лицата, контролиращи работата, са най-подходящи за контрол на рисковете, всички предприятия следва да могат да извършват основна оценка на риска само със собствения си персонал.
- Аспектите, включвани най-често в обхвата на оценките на риска на работното място, са безопасността на машините, оборудването и инсталациите (84 %), следвана от работните пози, физическото натоварване при работа и повтарящите се движения (75 %).
- Интересно е да се отбележи, че от предприятията, извършващи оценки на риска и отчитащи, че имат персонал, който работи от дома си, само 29 % посочват, че тези оценки на риска включват работните места у дома, като най-висок е процентът при предприятията в публичната администрация (40 %). Въпреки че тези констатации представляват само 13 % от общата извадка от проучени предприятия, добре е все пак те да се имат предвид като индикация за практиките на управление на БЗР с оглед на новите модели на организация на труда.
- Аналогично, и с фокус върху предприятията, които имат и друг вид работници, освен пряко наетите, като напр. работници, наети чрез агенции за временна заетост, подизпълнители и самостоятелно заети лица, 62 % от тези предприятия в ЕС-28, които извършват оценка на риска, отчитат, че включват въпросните други видове работници в своите оценки на риска.
- Според по-голямата част от проучените предприятия в ЕС-28, които извършват редовно оценки на риска, тези оценки са полезен начин за управление на здравето и безопасността (90 %) — констатация, която се запазва

2 Абсолютните равнища на оценката на риска, посочени от ESENER-2, вероятно са до известна степен надценени. Този вид „грешки на измерването“ е общ за всички проучвания и в ESENER-2 бяха положени максимални усилия тези грешки да бъдат минимални. Най-важното е, че методологията гарантира, че стойностите могат да се използват за достоверни сравнения между държавите и за анализ по други променливи, които са основните цели на проучването.

Фигура 2. Оценки на риска на работното място, извършвани редовно, и оценки на риска, извършвани главно от собствения персонал, по държави (% от предприятията).



Основа: всички предприятия, всички 36 държави.

Бележка: данни за оценките на риска, извършвани главно от собствения персонал, са искани от предприятията, провеждащи редовно оценки на риска. Процентите в диаграмата са преизчислени на база общия брой на всички предприятия.

за различните сектори на дейност и различните размери на предприятията.

- Що се отнася до предприятията, които не извършват редовно оценки на риска, основните причини, посочени от тях за това, са, че рискът и опасностите са вече известни (83 % от предприятията) и че няма големи проблеми (80 %). Тези резултати представляват 24 % от проучените предприятия, но въпреки това поставят въпроса: Действително ли тези предприятия, и по-специално най-малките от тях, имат по-малко проблеми, или просто са по-малко осведомени за рисковете на работното място?
- Интересен е фактът, че предприятията в класовете с най-малките размери отчитат по-рядко от тези с по-големи размери, че процедурата е твърде обременителна: 22 % от предприятията с 5 до 9 души персонал, в сравнение с 31 % от тези с над 250 души — Фигура 3.

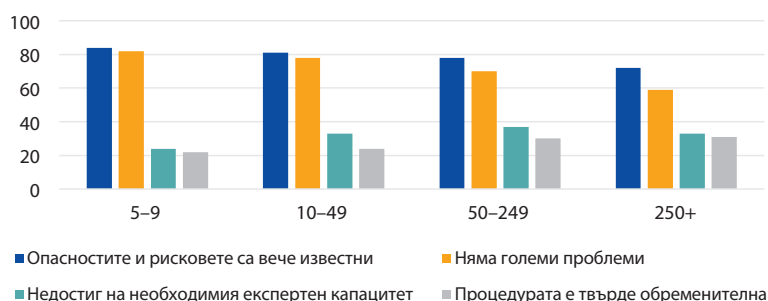
Общо управление на здравето и безопасността в предприятието

- Документ, обясняващ отговорностите и процедурите относно здравето и безопасността, се предоставя на персонала в 90 % от предприятията в ЕС-28, като този процент е по-висок в по-големите предприятия. Няма значителни разлики по сектори на дейност, докато по държави най-високи са дяловете в Обединеното кралство, Словения, Румъния, Полша и Италия (98 % във всяка от тях), в сравнение с Черна гора (50 %), Албания (57 %) и Исландия (58 %).
- Конкретни средства за мерки и оборудване за здраве и безопасност се заделят всяка година от 41 % от предприятията в ЕС-28, като техният дял нараства с размера на предприятията. По сектори тази цифра

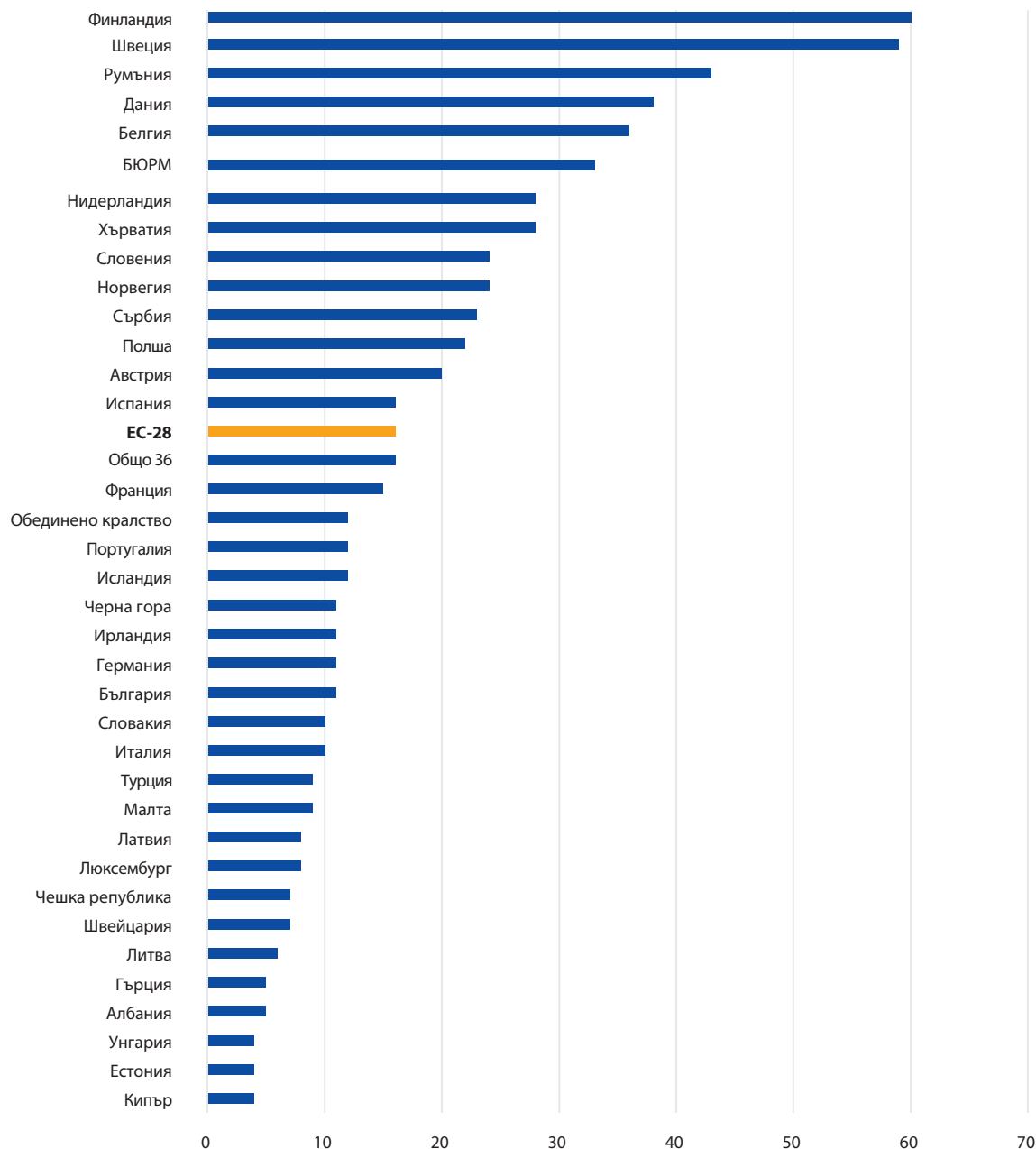
е определено по-голяма при предприятията в публичната администрация (63 %). Констатациите по държави сочат, че Румъния (66 %), Турция (64 %) и Литва (62 %) отчитат най-високи дялове, в сравнение с Дания (15 %), Исландия (19 %) и Австрия (23 %).

- Участието на ръководството в БЗР е ключов фактор за изпълнението на мерките за решаване на проблемите с БЗР. От ESENER-2 се вижда, че според 61 % от предприятията в ЕС-28 въпросите за здравето и безопасността се обсъждат редовно на най-високо управленско равнище, като процентът расте с размера на предприятията. По държави за това се съобщава по-често в Чешката република (81 %), Обединеното кралство (79 %) и Румъния (75 %), докато по-ниските проценти са в Черна гора (25 %), Естония (32 %) и Словения (35 %).
- За ръководителите на екипи и управленския персонал се осигурява обучение по управление на БЗР в 73 % от предприятията, като процентите нарастват с размера на предприятията и се отчитат най-често в предприятия от сектори като строителството, управлението на отпадъци, водоснабдяването и енергоснабдяването (82 %), както и селското стопанство, горското дело и рибарството (81 %). По държави обучение се предоставя най-често в Чешката република (94 %), Италия (90 %), Словения и Словакия (84 %), в сравнение с Исландия (38 %), Люксембург (43 %) и Франция (46 %).
- При услугите за здраве и безопасност се оказва, че най-често се използват тези на лекари със специалност по професионални заболявания (68 %), специалисти по здраве и безопасност (63 %) и специалисти по предотвратяване на трудови злополуки (52 %). Що се отнася до психосоциалните рискове, за използване на психолог съобщават само 16 % от предприятията в ЕС-28 (фигура 4). Интересно е все пак, че има значителни

Фигура 3. Причини, поради които оценките на риска на работното място не се извършват редовно, по размери на предприятията (% от предприятията, ЕС-28).



Основа: предприятията в ЕС-28, които не извършват редовно оценки на риска.

Фигура 4. Използване на психолог, от организацията или по договор отвън, по държави (% от предприятията).

Основа: всички предприятия, всички 36 държави.

различия по държави: във Финландия и Швеция около 60 % от предприятията отчитат, че използват психолог, от организацията, или по договор отвън.

- В рамките на ESENER-2 на предприятията бяха зададени въпроси относно мерки за насърчаване на здравето на персонала. Най-често посочваната от тях мярка (35 % от предприятията в ЕС-28) е повишаване на осведомеността относно предотвратяване на пристрастяването (пушене,

алкохол, наркотици), следвана от повишаване на осведомеността относно храненето (29 %) и насърчаване на спортните дейности извън работно време (28 %). По сектори мерките за насърчаване на здравето се отчитат по-често от предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа. По държави най-високите проценти отговарят на предприятията във Финландия, която е първа по повишаване на осведомеността относно предотвратяване

на пристрастяването (59 % от предприятията) и втора за другите три мерки, като особено висок дял от предприятията (78 %) съобщават за насърчаване на спортните дейности извън работно време (80 % в Швеция).

- По-горе бе посочено, че рисковите фактори, водещи до МСС, се отчитат по равно от предприятията във всички сектори на дейност. Когато става въпрос за превантивни мерки, ESENER-2 разкрива, че 85 % от предприятията, които отчитат наличие на рискове от вдигане или преместване на хора или тежки товари, са въвели оборудване, което да помага при тези дейности или при друг тежък физически труд. Този процент расте с размера на предприятията и се отчита най-често, съгласно очакванията, в секторите, характеризиращи се с по-голямо физическо натоварване при работа, като производство (96 %), селско стопанство, горско дело и рибарство (93 %) и строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и електроснабдяване (92 %). По държави цифрите са най-високи във Финландия (94 %), Черна гора (93 %) и Исландия (90 %), в сравнение със Словакия (71 %), Хърватия (72 %) и Гърция (73 %).
- Втората най-често отчитана мярка за предотвратяване на МСС е предоставянето на ергономично оборудване (73 %), което също нараства с размера на предприятията и е най-разпространено при дейностите в ИТ, финансите, недвижимото имущество и други технически, научни и лични услуги (82 %) и публичната администрация (82 %). Тази мярка се прилага най-често в предприятията в Швеция (84 %) и Дания (83 %), в сравнение със Словакия, Литва и България (51 % и в трите държави).

Психосоциалните рискове и тяхното управление

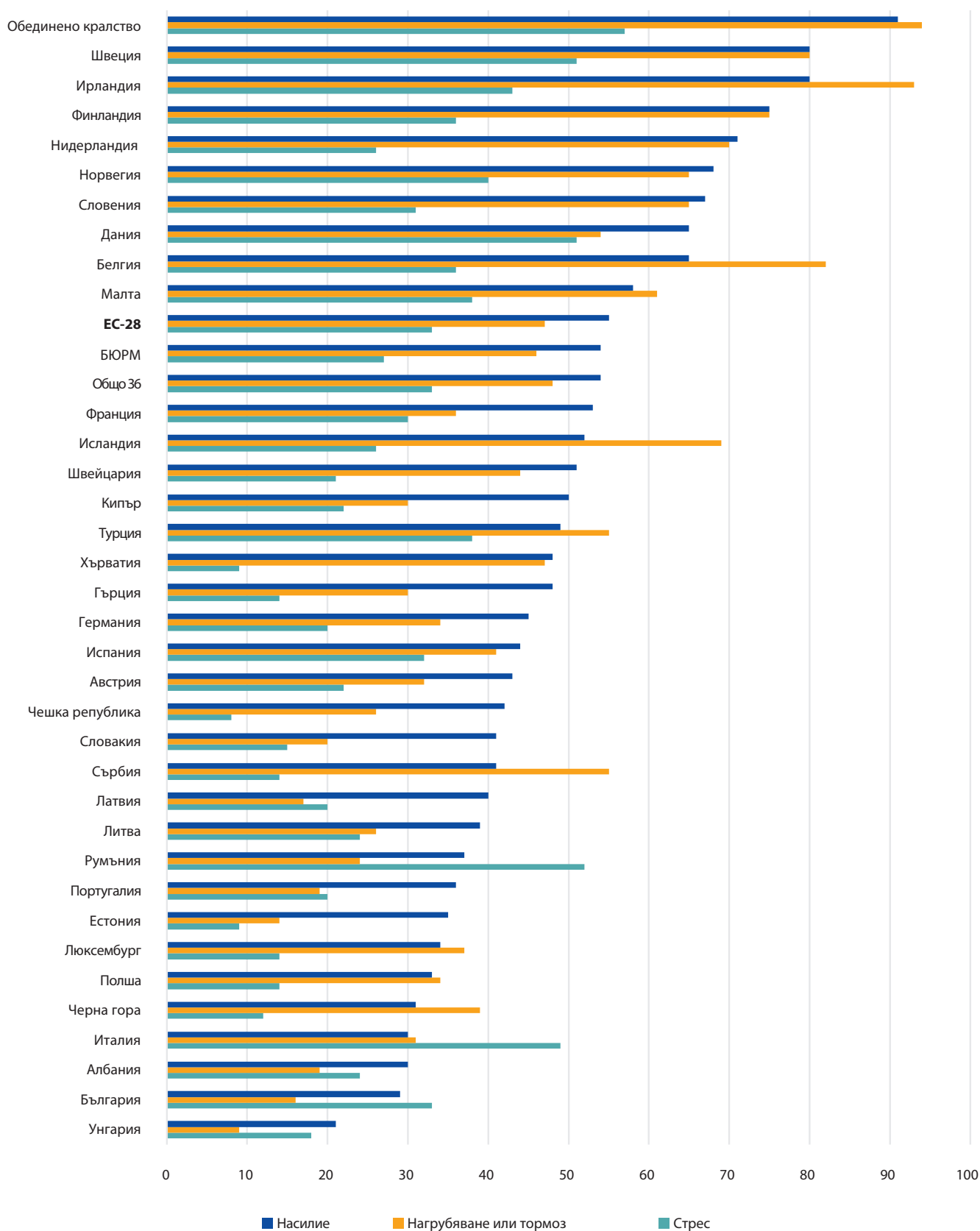
Значителните промени, извършвани в сферата на труда, водят до нововъзникващи психосоциални рискове. Тези рискове, които са свързани с начина, по който работата се проектира, организира и управлява, както и с икономическия и социалния контекст на труда, водят до повишени нива на стрес и могат да причинят тежко увреждане на психичното и физическото здраве.

- Както е посочено по-горе, работата с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. (58 %) и кратките срокове (43 %) са двата най-често отчитани психосоциални рискови фактора при предприятията в ЕС-28. Тези рискови фактори имат сходен секторен профил, тъй като са най-разпространени при предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа, както и в публичната администрация, докато най-ниските им дялове се отнасят към селското стопанство, горското дело и рибарството, както и към производството. И двата рискови фактора нарастват с размера на предприятията, по-специално с кратките срокове.
- Работата с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр. се отчита по-често като рисков фактор от предприятията в Черна гора (78 %), Франция и Естония (70 %), в сравнение с Турция (28 %), Италия (37 %) и Литва (39 %).
- Когато става въпрос за кратки срокове, се очертава група държави, което най-често се вижда при предприятията в северните страни и поради значителната разлика с останалите: Швеция и Финландия (74 %) са следвани отблизко от Дания (73 %), Норвегия и Исландия (71 %). Следващата държава в това класиране е Нидерландия (62 %). Най-ниските дялове отново отговарят на Турция (15 %), Литва (16 %) и Италия (21 %).

Управление на психосоциалните рискове

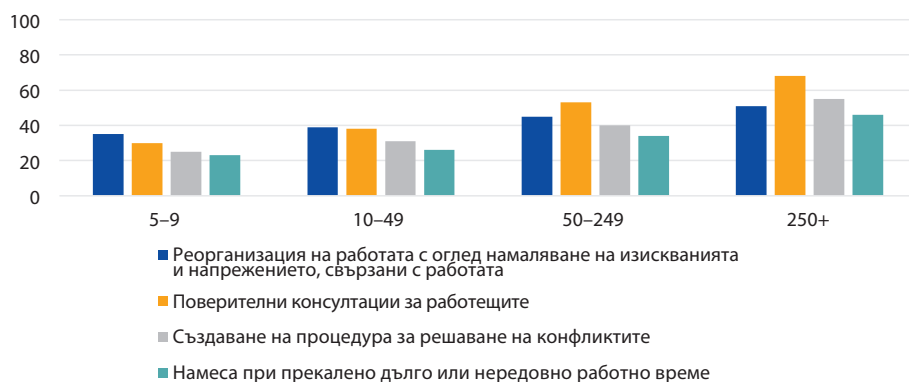
- Управлението на психосоциалните рискови фактори се възприема като по-голямо предизвикателство от това на другите; почти едно от всеки пет предприятия, които отчитат, че им се налага да се работи с трудни клиенти или в кратки срокове, посочват, че имат недостиг на информация или адекватни инструменти за ефективно справяне с риска.
- От ESENER-2 по сектори следва, че най-високите проценти на предприятията, отчитащи, че имат недостиг на информация или инструменти за ефективно управление на риска, се отбелязват в публичната администрация, следвана от дейностите във финансите, недвижимото имущество и други технически, научни и лични услуги, от една страна, и тези в образованието, хуманната медицина и социалната работа, от друга.

Фигура 5. План за действие за предотвратяване на свързания с работата стрес и въведени процедури за справяне с нагрубяването или тормоза и със случаите на заплахи, злоупотреби или нападения (% от предприятията..



Основа: предприятия с повече от 19 души персонал във всички 36 държави.

Въпросът относно процедури за справяне със случаи на заплахи, злоупотреби или нападения от страна на клиенти, пациенти, ученици или други външни лица беше задаван само на предприятия, които отчитат наличието на рисковия фактор „работа с трудни клиенти, пациенти, ученици и пр.“.

Фигура 6. Мерки за предотвратяване на психосоциалните рискове през последните три години (% от предприятията, ЕС-28).

Основа: всички предприятия в ЕС-28.

- Въз основа на тези данни в ESENER-2 са проучени начините, по които предприятията управляват психосоциалните рискове, чрез задаване на въпроси относно а) планове за действие и процедури за борба със стреса, нагрубяването или тормоза и със случаите на заплахи, злоупотреби или нападения и б) конкретни мерки, предприети през последните три години.
- Приблизително 33 % от предприятията с повече от 20 души персонал в ЕС-28 отчитат, че имат план за действие за предотвратяване на свързания с работата стрес (фигура 5), като този дял нараства с размера на предприятията и е определено по-голям при дейностите в образованието, хуманната медицина и социалната работа. Има големи различия по държави, като най-високите проценти са установени в Обединеното кралство (57 %), Румъния (52 %), Швеция и Дания (51 %), в сравнение с Чешката република (8 %), Хърватия и Естония (9 %).
- По-специално при предприятията, които отчитат работа с трудни клиенти, пациенти или ученици, 55 % от тези с не по-малко от 20 души персонал съобщават, че имат въведена процедура за справяне с този вид риск (средно за ЕС-28). Този дял нараства на 72 % при предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа. По държави най-високите дялове са в Обединеното кралство (91 %), Швеция и Ирландия (80 %), докато най-малките са установени в Унгария (21 %) и България (29 %).
- Що се отнася до мерките, реорганизацията на работата с оглед намаляване на натоварването и напрежението, свързани с работата (38 %), и поверителните консултации за работещите (36 %) са двете най-често посочвани в ЕС-28. Както се вижда от Фигура 6, процентите се повишават с нарастване на размера на предприятията. По държави за тези мерки се съобщава, както изглежда, по-често от северните страни, но няма ясен модел, докато по сектори предприятията с дейности в образованието, хуманната

медицина и социалната работа определено отчитат най-високи дялове.

- Малко повече от половината от проучените предприятия в ЕС-28 (53 %) отчитат, че разполагат с достатъчна информация за това как да включват психосоциалните рискове в оценката на риска. Според очакванията, този дял варира повече по размери на предприятията, отколкото по сектори, и по-специално по държави, като най-високите проценти се отчитат в Словения (75 %) и Италия (74 %), в сравнение с Малта (35 %) и Словакия (40 %).

Стимули и пречки

Факторите, които мотивират предприятията да работят за управление на БЗР и психосоциалните рискове, или причините за неуспех в това отношение, са разнообразни, като например съблюдаване на законите и разпоредбите, рационалност, разбиране на ползите или разходите за бизнеса, ориентиране към ценности и норми и пр. Има обаче някои преобладаващи фактори, като степен на осведоменост и подреждане по приоритети, ангажираност на ръководството и активност на персонала, които са важни стимули за управление на БЗР и психосоциалните рискове.

Стимули

- Що се отнася до причините, които мотивират предприятията да управляват БЗР, съобразяването с изискванията на закона се посочва като основна причина от 85 % от предприятията в ЕС-28. Налице е слаба, положителна връзка с размера на предприятията, докато по сектори няма съществени различия. По държави процентите варират от 68 % от предприятията в Дания (извън ЕС-28 Черна гора отчита най-малък дял: 57 %) до 94 % в Португалия — Таблица 3.
- Вторият по важност стимул за действия по въпросите на БЗР е да се отговори на очакванията на работниците и служителите или техните представители (79 %),

Таблица 3. Причини за решаване на въпросите за здравето и безопасността в предприятията (% от предприятията, отчитащи „основна причина“, ЕС-28).

Причини (% , средно за ЕС-28)	Държава	
	Висок	Нисък
Изпълнение на изискванията на закона (85 %)	Португалия (94 %) Естония (92 %) Норвегия (92 %)	Черна гора (57 %) Исландия (65 %) Дания (68 %)
Да се отговори на очакванията на работниците и служителите или техните представители (79 %)	Италия (93 %) Естония (91 %) Норвегия (90 %)	Полша (48 %) Словакия (53 %) Чешка Република (53 %)
Избягване на глоби от инспектората по труда (78 %)	Италия (96 %) Португалия (93 %) България (91 %)	Швейцария (57 %) Исландия (57 %) Черна гора (60 %)
Запазване на репутацията на организацията (77 %)	Естония (93 %) Кипър (92 %) Италия (92 %)	Полша (39 %) Франция (61 %) Дания (68 %)
Запазване или повишаване на производителността (64 %)	Португалия (88 %) Турция (86 %) Кипър (86 %)	Полша (30 %) Франция (41 %) Унгария (51 %)

Основа: всички предприятия в ЕС-28.

които са най-големи при предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа. Не се отбелязват съществени различия по размери.

- В някои държави, по-специално в присъединилите се към Европейския съюз през 2004 г. и в някои от страните кандидатки, стимулт, най-често сочен като основна причина за решаване на въпросите за здравето и безопасността, е запазване на репутацията на организацията.

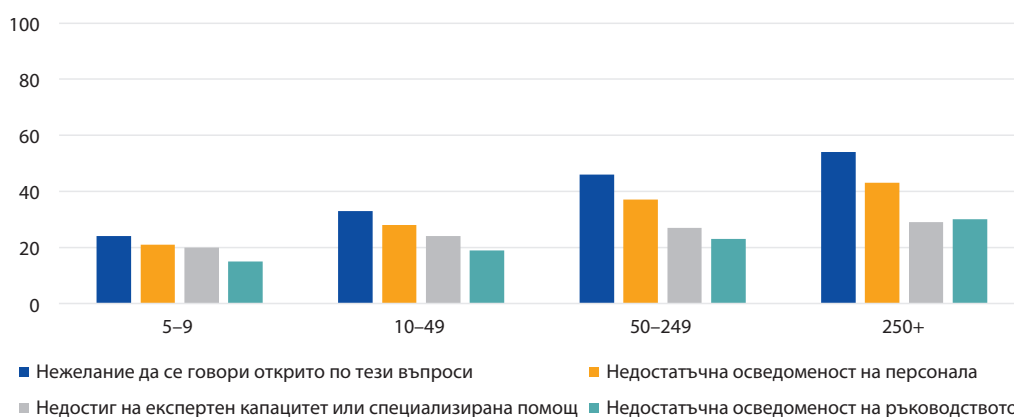
Пречки

- Констатациите относно основните трудности при решаване на въпросите за здравето и безопасността

показват, че най-често отчитаната пречка като „голяма трудност“ е сложността на изискванията на закона (40 % от предприятията в ЕС-28), следвана от прекомерната документация (29 %). И двете се посочват по-често от предприятията в производството, публичната администрация и строителството, управлението на отпадъците, водоснабдяването и енергоснабдяването, а когато става въпрос за размера, изглежда, че най-малките предприятия ги отчитат по-често от по-големите.

- По държави най-малките проценти са установени в Сърбия (9 %), Черна гора (11 %), Словения (14 %) и Литва (14 %), докато най-големите са в Италия (67 %), Турция (60 %) и Гърция (54 %). Интересно е да се отбележи, че в северните страни (Дания, Финландия, Норвегия

Фигура 7. Трудности при борбата с психосоциалните рискове, по размери на предприятията (% от предприятията, ЕС-28).



Основа: предприятията в ЕС-28, които отчитат наличие на най-малко един психосоциален рисков фактор в своите предприятия

и Швеция) недостигът на време или персонал създава очевидно големи трудности при решаване на въпросите със здравето и безопасността. Недостигът на пари, вместо това, се отчита най-често като основна трудност от предприятията в Литва, Латвия, Черна гора, Малта, Румъния, Сърбия, Словения, Словакия, България и Кипър.

- Както беше показано вече, някои от психосоциалните рискови фактори присъстват в значителен дял от предприятията в ЕС-28, а именно работата с трудни пациенти, клиенти и ученици и кратките срокове. Посочено беше също, че психосоциалните рискови фактори са очевидно по-трудни за управление, както се вижда от недостига на информация или на адекватни превантивни инструменти за ефективно справяне с тях.
- Като изтъква тези резултати, ESENER-2 посочва, че нежеланието да се говори открито по тези въпроси е основната трудност при борбата с психосоциалните рискове (30 % от предприятията в ЕС-28), което, както и всички останали трудности, се отчита по-често с нарастване на размера на предприятията (фигура 7).
- Констатациите по сектори показват, че предприятията в публичната администрация отчитат тази трудност най-често (38 %), докато по държави най-високите проценти са констатирани във Финландия (44 %), Ирландия (40 %) и Франция (36 %), в сравнение с бившата югославска република Македония, Словения (15 %) и Унгария (17 %). Това е най-често посочваната трудност при борбата с психосоциалните рискове в 20 държави.
- Втората по важност пречка е недостатъчната осведоменост на персонала (26 %), която всъщност е втората по честота трудност, отчетена от предприятията в Естония,

Испания, Хърватия, Унгария, Малта, Нидерландия, Португалия, Румъния, Сърбия, Швеция и Турция. За недостатъчна осведоменост на персонала се съобщава по-често с нарастване на размера на предприятията, а по сектори най-високите проценти са установени в производството (32 %).

Участие на работниците и служителите

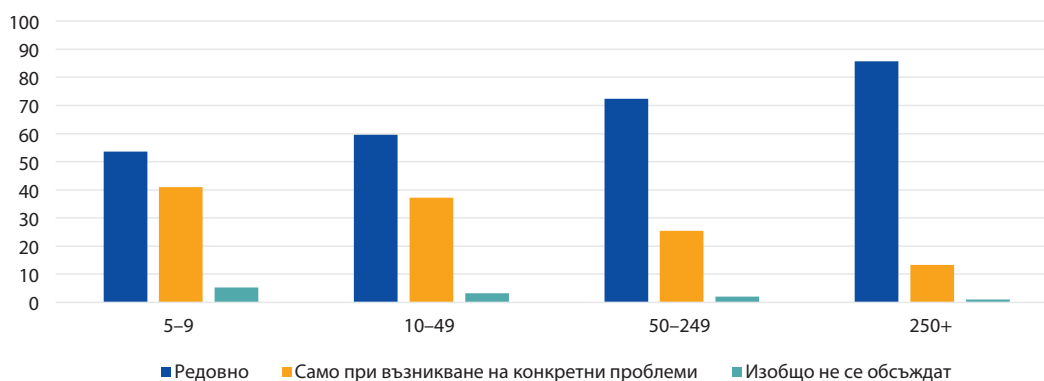
ESENER прави разграничение между неформално участие (в смисъл на пряко участие на работниците и служителите) и формално участие на работниците и служителите чрез представителство на съвети на работниците и на низови синдикални организации. Това разграничение е уместно, тъй като двата вида се различават по отношение на обхвата на участието и степента, до която то бива регулирано. Неформално или „пряко“ участие може да има във всички видове предприятия, независимо от размера или сектора. За разлика от това, формалното или институционално участие изисква създаването на формални органи в съответствие с националните законови рамки и социални традиции; логично е, че това е тясно свързано с размера на предприятията.

Комбинация от високи нива на формално и неформално участие (в смисъл на социален диалог) е показателна за добро качество на работата, включително и качество на управлението на БЗР като цяло, и по-конкретно на психосоциалния риск.

Консултации

- Ако се разгледат предприятията, които отчитат, че са използвали мерки за предотвратяване на психосоциалните

Фигура 8. Колко често здравето и безопасността се обсъждат между представители на персонала и на ръководството (% от предприятията, ЕС-28)



Основа: предприятията в ЕС-28, които отчитат някаква форма на представителство на персонала.

рискове през трите години, предшестващи проучването, според 63 % от предприятията в ЕС-28 работещите са имали роля при разработването и организирането на такива мерки. Тези констатации варират по държави — от 77 % от предприятията в Дания и Австрия до 43 % в Словакия.

- Поради естеството на психосоциалните рискове може да се очаква, че мерките в тази област ще доведат до пряко участие на работниците и подчертано висока степен на сътрудничество от всички субекти на работното място.
- Въз основа на тези данни ESENER-2 показва, че според 81 % от предприятията в ЕС-28 персоналът участва в разработването на мерки, произтичащи от оценката на риска, без значителни различия между отделните сектори. Прави впечатление, че констатациите по размери показват слабо намаляващ дял на предприятията, включващи персонала в разработването на мерки, произтичащи от оценката на риска, от 84 % в тези с 5 до 9 души персонал до 77 % в предприятията с повече от 250 души.
- От ESENER-2 става ясно, че въпросите на здравето и безопасността се обсъждат „редовно“ между представители на персонала и ръководството в 56 % от предприятията в ЕС-28, в които има някакъв вид представителство на работниците и служителите. Този дял нараства значително с размера. От друга страна, в най-малките предприятия се наблюдава по-нестандартно реагиране, като 41 % от тях съобщават, че такива обсъждания стават „само при възникване на конкретни проблеми“ — процент, който намалява с размера на предприятията — вж. Фигура 8.

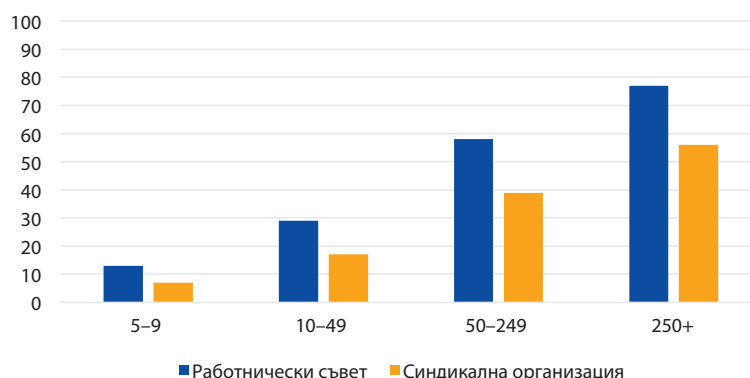
- Когато се провеждат такива срещи, 70 % от предприятията в ЕС-28 отчитат, че разногласия по въпросите на БЗР не възникват „почти никога“. Има ясна тенденция на спад с нарастване на размера на предприятията, което ще рече, че колкото е по-голям размерът, толкова по-вероятно да се отчетат никакви разногласия.
- Основните области на разногласия са свързани с мерките, които трябва да се вземат (56 %), и инвестициите в оборудване (45 %). Тези констатации са доста постоянни по сектори на дейност и размери на предприятията.

Формално представителство на работниците и служителите

Що се отнася до формалното представителство на работниците и служителите, работнически съвет има в 25 % от предприятията в ЕС-28, докато за синдикален представител съобщават 15 % от предприятията. Както е показано на фигура 9, формалното участие на работниците и служителите видимо нараства с увеличаване на размера на предприятията.

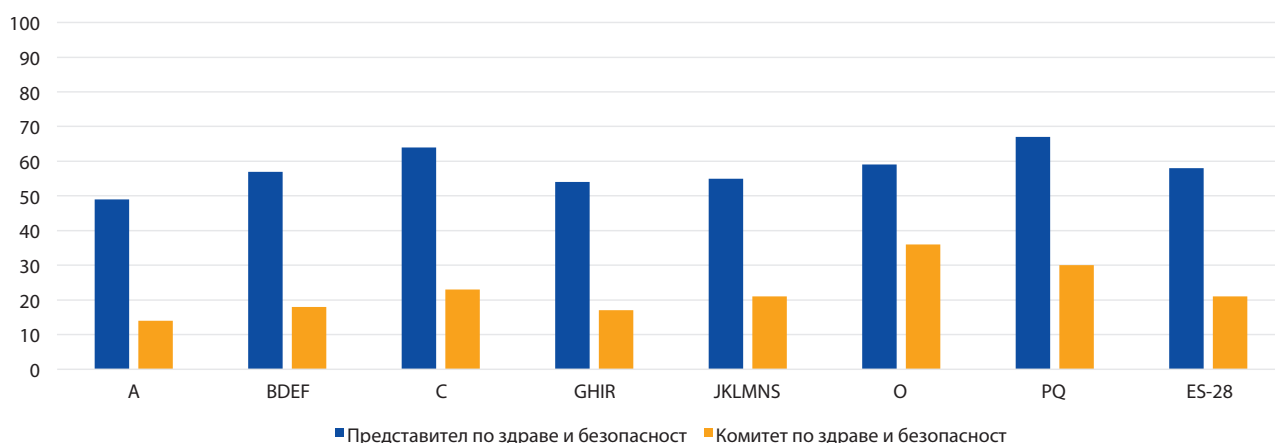
- По сектори на дейност, предприятията с дейности в публичната администрация и образованието, хуманната медицина и социалната работа отчитат най-високи дялове както на работнически съвети, така и на синдикални организации.
- Северните страни отчитат най-високите проценти на синдикални организации: Норвегия (71 %), Исландия (55 %) и Швеция (54 %), в сравнение с Албания (6 %) и Естония (7 %). Що се отнася до работническите съвети, най-високите цифри са в Люксембург (41 %), Франция (39 %) и Словакия, а най-ниските са установени в Исландия (4 %), Чешката република, Сърбия и Португалия (5 %).

Фигура 9. Формално представителство на персонала в предприятието: работнически съвет и синдикална организация, по размери на предприятията (% от предприятията, ЕС-28).



Основа: всички предприятия в ЕС-28 — анкетирани в държавите, където са приложими формите на представителство.

Фигура 10. Формално представителство по БЗР в предприятието, по сектори на дейност: представител по здраве и безопасност и комисия по здраве и безопасност (% от предприятията, ЕС-28).



Основа: всички предприятия в ЕС-28 — размер в зависимост от националните прагове за тези форми на представителство.

NACE Rev. 2, раздели: **A:** Селско стопанство, горско стопанство и риболов. **B, D, E, F:** Строителство, управление на отпадъците, водоснабдяване и енергоснабдяване. **C:** Производство. **G, H, I, R:** Дейности в търговията, транспорта, храненето/ настаняването и отдиха и развлеченията. **J, K, L, M, N, S:** Дейности в ИТ, финансите, недвижимо имущество и други технически, научни и лични услуги. **O:** Публична администрация. **P, Q:** Дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа.

Формално представителство по БЗР

- Що се отнася до формалното представителство по БЗР (фигура 10), ESENER-2 се заинтересува от наличието на представител по здравето и безопасността и на комисия по здравето и безопасността. Най-често става въпрос за представител по въпросите на здравето и безопасността: в 58 % от предприятията в ЕС-28, като процентите са най-високи при предприятията с дейности в образованието, хуманната медицина и социалната работа (67 %), производството (64 %) и публичната администрация (59 %).
- За комисия по здравето и безопасността съобщават 21 % от предприятията в ЕС-28, като по сектори такива комисии отново са най-често срещани в предприятията с дейности в публичната администрация (36 %) и образованието, хуманната медицина и социалната работа (30 %).
- Съгласно очакванията, тези констатации зависят до голяма степен от размера на предприятията, по-специално в случая с комисията по здраве и безопасност, чиято честота нараства значително с размера на предприятията.
- По държави представителите по здравето и безопасността са най-разпространени в Италия (87 %), Румъния и Литва (78 %), докато най-ниските проценти са установени в Черна гора (17 %), Гърция (17 %) и Албания (20 %). Що се отнася до комисиите по здраве и безопасност, най-високите проценти са в Дания (50 %), България (44 %) и Турция (40 %), в сравнение с Латвия (2 %), бившата югославска република Македония (3 %) и Унгария (3 %).
- И накрая, 80 % от предприятията в ЕС-28 с действащ представител по здравето и безопасността съобщават, че

са им осигурили обучение през работно време с оглед да им помогнат да изпълняват задълженията си. Данните по сектори не показват прекомерни различия, но има по-добре очертана тенденция по размери, тъй като процентите нарастват с размера на предприятията. Има някои различия по държави, като най-високите проценти са отчетени в Словакия (94 %), Естония (92 %) и Чешката република (89 %), в сравнение с Албания (43 %), Черна гора (53 %) и Унгария (64 %).

Методология на проучването

- През лятото и ранната есен на 2014 г. бяха проведени интервюта в предприятия с пет или повече души персонал — както частни, така и публични организации — от всички сектори на икономическа активност с изключение на частните домакинства (NACE T) и екстериториалните организации (NACE U).
- Обхванати бяха 36 държави: всичките 28 държави — членки на ЕС, шест страни кандидатки (Албания, Исландия, Черна гора, бившата югославска република Македония, Сърбия и Турция) и две държави от ЕАСТ (Норвегия и Швейцария).
- Проучени бяха общо 49 320 предприятия, като респондентът беше „лицето, което е най-добре запознато с въпросите на здравето и безопасността в предприятието“. По държави извадките бяха от 450 в Малта до 4 250 в Обединеното кралство (вж. размерите на националните извадки на: <http://www.esener.eu>).

- Националните референтни извадки бяха подпомогнати (финансирани от съответните национални органи) в три държави: Словения, Испания и Обединеното кралство.
- Данните бяха събрани чрез компютризирани телефонни интервюта (CATI).
- Полевите проучвания бяха извършени от TNS Deutschland GmbH и мрежата на фирмата в центрове за полеви проучвания във всяка държава.
- Извадките бяха изготвени по непропорционален формат, който след това беше преработен чрез корекционни коефициенти.
- Бяха положени усилия да се създадат извадки, с които да се осигури необходимото качество и да се гарантира възможността за сравнение между страните.
- Въпросникът беше разработен от екип от специалисти по изготвяне на формати на проучвания и по БЗР (по-конкретно психосоциалните рискове), съвместно със служители на EU-OSHA.
- По-подробна информация относно методологията на ESENER можете да намерите на: <http://www.esener.eu>.

Допълнителна информация

Докладът с началните резултати бе публикуван през февруари 2015 г. и може да се намери на: <https://osha.europa.eu/en/publications/reports/esener-ii-first-findings.pdf/view>. По-подробни резултати и анализи ще могат да се намерят на адрес <http://www.esener.eu>, а по-късно през 2015 г. наборът от данни на ESENER ще бъде достъпен чрез архива на данни на Обединеното кралство (UKDA) към Университета на Есекс на <http://ukdataservice.ac.uk/about-us.aspx>.

През 2015—2016 г. ще се извършат допълнителни анализи, които ще бъдат публикувани през 2017 г.

Отговарящ за проекта: Xabier Irastorza, Европейска агенция за безопасност и здраве при работа (EU-OSHA)

Europe Direct е услуга, предназначена да Ви помогне да намерите отговори на въпросите, които си задавате за Европейския съюз.

**Единен безплатен номер (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Информацията, както и повечето обаждания са безплатни (възможно е обажданията от мрежата на някои оператори, от обществени телефони или от хотели да бъдат таксувани).

Допълнителна информация за Европейския съюз можете да намерите в интернет (<http://europa.eu>).

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2015 г.

ISBN 978-92-9240-713-1

doi:10.2802/30000

© Европейска агенция за безопасност и здраве при работа, 2015 г.

Възпроизвеждането е разрешено при посочване на източника.

Европейска агенция за безопасност и здраве при работа (EU-OSHA) допринася за превръщането на Европа в по-безопасно, по-здравословно и по-производително място за работа. Агенцията проучва, разработва и разпространява надеждна, балансирана и безпристрастна информация за безопасността и здравето и организира общоевропейски кампании за повишаване на осведомеността. Създадена от Европейския съюз през 1994 г. със седалище в Билбао, Испания, Агенцията обединява представители на Европейската комисия, на правителствата на държавите членки, организации на работодателите и работниците, както и водещи експерти от всички държави — членки на ЕС, и извън тях.

Европейска агенция за безопасност и здраве при работа

Prevention and Research Unit
Santiago de Compostela 12,
48003 Bilbao, Испания
Тел: (+34) 944 358 400
Електронна поща: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>



Служба за публикации